

KJAK

Fólksins ogn – Fyrri partur

**HALGIR
WINTHER
POULSEN**

Advokatur

Seinastu vikurnar er nógv sagt og skrivað um fiskivinnuna, hvussu hon skal regulera, hvør skal hava loyvi at fiska, hvørjar treytir skulu leggjast á, hvussu hon skal skattast, og hvør eigur fiskin. Tað er sjálvandi einki lógið í hesum, vit hava lítið annað at liva av. Helst eru tað eisini eftirgjálvarnir eftir makreløðina í fjør, ið er ein høvuðsíbirtari undir kjakinum.

Tað, sum sermerkir hetta kjakið – og sum tíverri heldur ikki er óvanligt í Føroyum – er, at hvør hevur sína (patent) loysn, og lutakararnir sita hvør í sínum horni og rópa eftir hvørjum øðrum. Fáar royndir tykjast vera at finna semjur. Eitt undantak var kronikkinn hjá Páll Isholm í Dimmalætting tann 1. februar, har hann sóknast eftir einari breiðari viðgerð av málinum. Hann sigur m.a.: »Eg eri ikki búskaparfrøðingur, reiðari ella fiskiklógv. Men eg eri borgari í einum landi, sum nógv ár framyvir kemur at seta sítt álit á fiskatilfeingið, sum kring oyggjarnar svimur. Tí er neyðugt, at viðgerðin av uppboði av »fólksins ogn« fær eina breiðari og opnari viðgerð, enn tað, vit eru vitni til í lötuni«. Minnst meg rætt var einasta aftursvarið hann fekk var frá einum búskaparfrøðingi, ið fortaldi honum, at hann hevði einki skilt av nøkrum.

Sjálvur eri eg í somu støðu sum Páll. Hóast eg gjøgnum nógv ár eftir førimuni havi roynt at fylgja við í almenna orðaskiftinum, má eg geva búskaparfrøðinginum rætt: eg skilji púra svartasta einki. Hóast kjakið hevur snúð seg um okkara suverenu høvuðsvinnu, ið framvegis er einasta vinnan, ið skaffar okkum pengar at liva fyri (eg komi seinni til alivinnuna),

hefur einki verið at sæð ella hoyrt til nakrar royndir at koma við heildarmetingum um, hvat samanumtikið man vera frægasta loysnin. Ein hevur rópt um uppboðssølu sum loysnin av øllum trupulleikum, annar um tilfeingisgjald, triði um eyka-skatt, og teir flestu (tað eru stórt sæð bert menn) um fólksins ogn.

Hetta seinasta fær meg at hugsa um aðrar ognir, ið fólkið saktans hevur eins stórar aktiur í, sum í fiskivinnuni. Eg hugsi um almennu jørðina, alivinnuna og oljuvinnuna. Meðan tann seinasta uttan stórvegis alment orðaskifti hevur fingið karmar at virka undir, ið stórt sæð svara til teir karmar, ið altjóða oljuvinnan er von við, hevur lítið verið at sæð í kjakinum um alivinnuna og enn minni um landsjørðina. Og so er tað regnið, ið vit saktans eru øll um, tá tað kemur av himli. Tá einkarrætturin hjá SEV at brúka meginpartin av vatninum til ravmagnsframleiðslu gongur út komandi ár, skuldi borið til at fingið nakrar krónur burturúr til eigararnar, men tað verður ikki gjørt meira við tað í hesum umfarinum.

Sum eina roynd at breiðka kjakið fari eg at loyva mær at minna á, hvussu hesar vinnur søguliga hava verið og eru reguleraðar av almennu myndugleikunum. Okkurt av hesum kundi kanska verið við til at givið íblástur til tað stórarbeiðið, ið framvegis er óloyst, nevnliga at skapa meira varandi karmar um okkara høvuðsvinnu.

Almenna jørðin

Føroyar munnu vera einasta land um okkara leiðir og langt útum tær, har tað almenna framvegis eigur eina stíva helvt av allari landsins jørð. Eg vildi meint, at tá tað,

sum í havinum svimur, er ogn fólksins, má tað sama vera galdandi um ta jørð, ið vit ganga á og uttan stórvegis ómak kunnu velja epli, røtur og annan góðan mat í, bara vit tíma. Hvussu hava myndugleikarnir so umsitandi hesa ogn okkara?

Um næstseinasta aldar-skiftið, tá landbúnaður enn var ein høvuðsvinna, vóru grundleggjandi broytingar og nútímansgerð av so gott sum øllum viðurskiftum, ið høvdu við jarðarbrúk at gera, fyrireikaðar og fullfíggjaðar

einki svar.

Í 1988 samtykti løgtingið lóg um landsjørð, har tað m.a. varð ásett, at »Festið skal røkjast sum eitt væl umsitið jarðarbrúk. Eftir skráseting av hvørjum festi verður framleiðsluskyldan hjá hvørjum festi sær ásett. Landsstýrið ásetir í kunngerð nærri reglur um framleiðsluskylduna og tey tiltøk, ið neyðug eru, fyri at bøndur kunnu lúka sína skyldu. Jarðarráðið hevur eftirlit við, um framleiðsluskyldan verður hildin.« Tað er helst

lógini um framleiðsluskyldu«. Ikki eitt orð verður sagt um, hvat hevur verið roynt og hvørjar trupulleikarnir vóru. Samstundis kemur eitt heilt nýtt fyrbrigdi inn í lóggávuna: rættur festarans at avhenda og veðseta festibraevið og at keypa innistøðu, sethús, fjós og aðrar bygningar, ið hoyra til festið. Í viðmerkingunum til lógina verður sagt, at við hesum fáa festarar nærum javnbjóðis umstøður at virka vinnuliga, sum aðrir vinnurekandi.

Her haldi eg tað má vera

vegna okkum eigarar, leigað ella fest sum tað eitur, til knappliga 400 festarar, ið hava millum nakrar gyllin og tjúgu merkur hvør um hendur, vanligar fyri lívið ella til teir verða 70. Samlaða festigjaldið ella leigan fyri hesa jørð er 25,402,02 krónur, svarandi til einar 35 kr fyri ferkilometurin. Lægsta leigugjaldið er 4,65 kr og hægsta gjaldið 800 kr. um árið, ja, tú las rætt: um árið. Kalla tað hvat tú vilt, festigjald, leiga ella tilfeingisgjald, ikki er hetta

Samlaða festigjaldið ella leigan fyri landsjørðina er 25.402 krónur og 2 oyru – ella 35 krónur fyri ferkilometurin

lógaruppskot gjørd. Helst fyrst og fremst orsakað av mótstøðu frá sterkum egináhugamálum vórðu hesar nýskipanir ikki settar í verk fyrr enn í 1930árunum. Hóast t.d. útskiptingarlógin eisini kom óðalsmonnum til nyttu, var meginlógarverkið um almennu jørðina, ella »Statens Fæstegods«, sum tað tá varð nevnt. Vanliga heitið millum manna var kongsjørðin.

Í 1950 samtykti løgtingið at yvirtaka kongsjørðina. Tingmenn sóknaðust eftir, hvørjar ætlanir landsstýrið hevði við yvirtøkuni og hvussu brúkið av almennu jørðini skuldi skipast eftir yvirtøkuna, men har kom

óneyðugt at siga, at hvørki skrásetingin ella kunngerðin vórðu nakrantíð sett í verk.

Í 2004 kom nýggj lóg um landsjørð, sum hevði somu ásetingar um framleiðsluskyldu, skráseting og kunngerð, bert við teirri broyting, at nú var tað Búnaðarstovan, sum kom í staðin fyri Jarðarráðið, ið skuldi hava eftirlitið. Framvegis eingin skráseting og eingin kunngerð. Longu í 2007 kemur aftur nýggj lóg um landsjørð, og nú er vent í holuni. Framleiðsluskyldan verður avtíkin við teirri löggu grundgeving, at »Trupult hevur verið at gera fyrisingarlig átøk, sum muna fyri at halda ásetingina í

nattúrligt at spyrja: Hví so ikki taka stigið fult út og lata teir sleppa at keypa jørðina og á hendan hátt javnstilla teir við aðrar vinnurekandi? Sum tøluni niðanfyrir vísa eru pengar at heinta her. Tilíkt bar til tá Argjamørkin við spítalskahospitalinum varð seld í 1828 og Litla Dímun í 1850. Nevnast kann eisini, at løgtingið í 1850 og aftur í 1899 samtykti, at kongsjørðin skuldi verða seld.

Nøkur tøl at enda

Landsjørðin, ella fólksins ogn, er umleið helmingurin av Føroya jørð ella einir 700 ferkilometrar. Hendan jørðin er av teimum myndugleikum, ið umsita hana

nógv fyri 700 ferkilometrar. Tað sigst, at leigan hevur ikki verið dagförd síðan seinast í 19. øld. Samlaða ársleigan røkkur neyvan til eina mánaðarløn fyri eitt av teimum fólki, sum í stovnum og grunnum sita og umsita hesa jørðina.

Búnaðarstovan hevur í kunngerð ásett prísir fyri sølu av landsjørð. Hægsti prísur er fyri velt lendi sum liggur væl fyri í Havn 137 kr fyri fermeturin, og lægsti prísur fyri haga á útoyggj 22 kr fyri fermeturin. Ein miðalprísur er 71 kr fyri haga, ið liggur til størri bygdirnar. Leggja vit hesar prísir til grund – og hví skuldu vit ikki kunnað tað, Búnaðarstovan er evsti